

IZTOK ILICH:Varuhi izročila. Naša kulturna dediščina v dobrih rokah; Mohorjeva družba, Celovec, 2014, 240 str.

Iztok Ilich že nekaj let v dokumentacijo Slovenskega etnografskega muzeja prinaša dragoceno in zelo obsežno fotografsko gradivo z vsega slovenskega etničnega ozemlja, zato mi je bila knjiga, ko sem jo vzela v roke, že nekoliko domača. Njegove terenske raziskave so tematsko še dosti širše, kakor so predstavljene v knjigi, saj se rad posveča, na primer, tudi temam, kakršna je pridelovanje hrane v najširšem smislu in s tem povezano samooskrbo. Skratka, Iztok Ilich hodi po svetu z odprtimi očmi in na vse gleda pošteno in kritično, saj še ob najslabših in najganjlivejših dogodkih ohrani strokovno razdaljo in vse poveže v kontekst preteklosti, prihodnosti in predvsem sedanjosti, katere nosilci in prenašalci so organizatorji oziroma izvrševalci predstavljenih enot kulturne dediščine. Na pravih mestih dejavnosti poudarja kot izjemno pomembne z več vidikov. Ponemokod za njihov obstoj ni bojazni, saj so v skupnosti uveljavljene in zasidrane tudi za bodočnost, na drugi strani pa ga za nekatere dostikrat upravičeno skrbi, saj se dobro zaveda krhkosti njihovega obstanka, povezanega s posamezniki, ki niso večni.

Iztok Ilich, publicist, prevajalec in urednik, je zvest sopotnik slovenske etnologije, ta ga venomer bolj vznemirja in bogati kot človeka in ustvarjalca. Na svojih poteh zbira zanimive podatke o raznovrstnih pojavih snovne in nesnovne kulturne dediščine v najširšem smislu, in to z namenom, da jo popularizira. Večino terenskih raziskav si prizadeva objaviti v časopisih z visoko naklado, da bi dosegel kar najširši krog bral-

cev. Malo etnologov ima to za svoj končni cilj, saj imajo s takšnimi objavami tudi premalo izkušenj. Avtor uspešno uporablja večino in znanje, ki si jih je pridobil kot dolgoletni urednik in avtor številnih besedil in prevodov, saj je tako imel priložnost bralce dobro spoznati. Tako je zastavil tudi svojo najnovejšo knjigo *Varuhi izročila* – mikavno, a strokovno in poljudno ob enem, namenjeno, da obogati z novim znanjem in ponosom prav vsakogar, ki jo bo prijel v roke.

V knjigo je vložena dosti truda. Avtor dediščino dosledno postavlja v prostor in zgodovino, jo nato pripelje do današnjega časa in ljudi, ki v svojem okolju prispevajo k ohranjanju in izvajanju šeg in navad ter z njimi povezanih prireditev ali vodijo ustanove, kjer se dediščina hrani in prikazuje. Vsebinsko mnogovrstna in bogata knjiga je zastavljena tako, da nas najprej popelje v svet pustnega rajanja ob koncu zime. Zanimivost pustnih šeg je prikazana tudi z načini manifestiranja in izvajanja šege, ki je lahko povsem javna in medijsko poznana ali pa zaprta v vaško skupnost, ki jo skuša živeti tako, kakor je to bilo nekdaj. Pri tem avtor nikogar ne obsoja ali kritizira, temveč le kaže na aktualno stanje in dejstva, kar je pomembno za sporočilnost knjige danes.

Seznajna nas z zanimivim pojavom cvetnonedeljskih butar, pri čemer poudari barvite ljubljanske butarice in veliko posebnost – ljubenske potice; pri njihovi izdelavi ustvarjalnost in domišljija posameznikov ne poznata meja. Iz pomladi v poletje nas popelje z mlaji in kresovi; posebno pozornost nameni majem in *majencam* na Tržaškem, ki so pri Slovencih na tej strani meje slabše poznani, tam pa dosegajo izjemno popularnost in obiskanost in so, prav tako kot npr. Kraška ohcet, povezani izključno s kulturnim izročilom Slovencev na tem območju. Zanimiva, bolj kakor ne na novo oživiljena in s tem množičnejša šega, je pletenje venčkov sv. Ivana na Krasu v Sloveniji in v Italiji, ki pa jo izvajajo skromneje in morda bolj osebno še marsikod. Pravzaprav je verovanje v njihovo zaščitno moč že nekoliko izgubilo svoj žar, a venčki so v okolju lep estetski element in nov način povezovanja ob skupnem izdelovanju in tekmovanju v lepoti in domiselnosti.

Avtor predstavi tudi praznovanje Marijinega vnebovzeta, osrednjega poletnega praznika, ki ima zlasti v farah s cerkvami Marije Vnebovzete za skupnosti posebej velik pomen in je pomemben ne le za versko, temveč tudi za lokalno identiteto. Pri tem poudari zlasti Nadiško Benečijo in kraj Kras, kjer praznujejo *rožinco* in se vsa vas odene v najrazličnejše rožne *pušeljce*, praznik pa privabi v domače kraje množico od tod izseljenih domačinov slovenskih korenin.

Del knjige je posvečen zanimivim in dragocenim muzejem, ki so braniki slovenstva na Tržaškem in na Koroškem (Ribiški muzej v Križu pri Trstu, Škedenjski etnografski muzej, muzej v Ricmanjah, Muzej Kraška hiša v Repnu in Drabosnjakov dom na Kostanjah na Koroškem) in kjer se odvijajo s tem povezane dejavnosti in manifestacije navzočnosti Slovencev v teh krajih. Trije predstavljeni muzeji pa so muzeji na prostem: Soržev mlin v Polžah, Lončarska vas v Filovcih in Muzej na prostem pri Kartuziji Pleterje, vsi povezani z vse pohvale vrednim angažmajem posameznikov, ki se z njimi povsem identificirajo. Zadnje poglavje je namenjeno Slovincem, ki v Ziljski dolini v sobivanju z Avstrijci izvajajo posebno in staro izročilo štehanja in ustvarjajo svoje novo središče srečevanja v prenovljeni Stari pošti v Bistrici ob Zilji, kjer so glede na bližino tromeje dobrodošli vsi, Slovenci, Italijani in Avstrijci. Zmeraj gre občudovati ljudi, ki se ustavljajo več na slovenski državni meji, ki živijo tu in onkraj, ki so jo miselno že presegli, kljub temu, da smo vsi ob njej rasli in se oblikovali in zato kar noče iz naših glav. Iztok Ilich gleda na kulturo dediščino Slovencev kot na celoto.

Kulturno dediščino naših rojakov onkraj meje večinoma slabo poznamo, kar je silno neprijetno, saj s tem kažemo svojo omejenost, s tem pa zgublamo oboji. K sreči so med nami posamezniki, kot je Iztok Ilich, ki so na tem področju že dosti naredili, in počasi se stvari le premikajo na bolje. V resnici za medsebojno spoznavanje in sodelovanje še nikoli nismo imeli boljših možnosti, kot jih imamo v skupni evropski povezavi s sosednjimi državami, v katere danes vstopamo, ne da bi to sploh opazili. Naj na koncu poudarim še priznanje, ki

* Barbara Sosič, univ. dipl. etnol., vodja oddelka dokumentacije, Slovenski etnografski muzej, 1000 Ljubljana, Metelkova 2, barbara.sosic@etno-muzej.si.

ga je avtor namenil nosilcem kulturne dediščine. Ti posamezniki si zaslužijo, da je njihovo delo opaženo in pohvaljeno, ker izhaja iz izjemnih človeških lastnosti in vrlin, visoke narodne zavesti in največkrat jih ne spodbujajo prav nikakršni veliki ali sploh nikakršni zasluzki. Pa tudi če bi jih, je v ozadju brez izjeme ljubezen do izro-

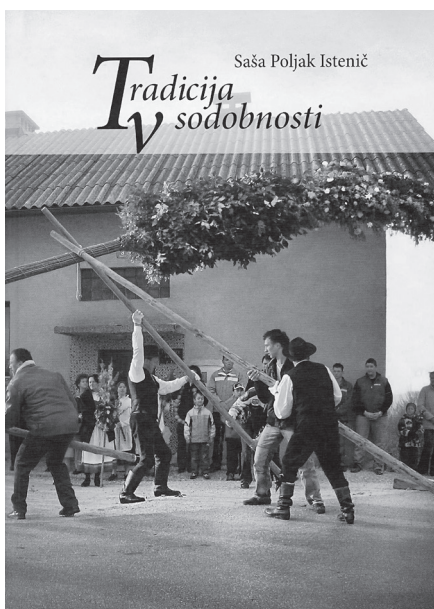
čila prednikov in zavest o dragocenosti tega, kar so od njih prejeli. Svoje zanje in poznavanje se jim zdi nujno prenašati na druge in s tem izražajo svojo visoko kulturno zavest.

Ob tem ne smemo spregledati dejstva, da se v knjigi zrcali avtorjeva izjemna naklonjenost kulturnemu izročilu in potreba,

da ga ljudje spoznajo in ponotranjijo, kakor jo je sam, da so nanjo ponosni in z njo soustvarjajo bivanje z narodi, s katerimi delimo ta košček Evrope.

SAŠA POLJAK ISTENIČ: Tradicija v sodobnosti. Janče – zeleni prag Ljubljane;

Inštitut za slovensko narodopisje (zbirka Ethnologica - Dissertationes), Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2013, 196 str.¹

Založba ZRC v svoj program redno uvršča tudi etnološka dela. Med njimi je našlo prostor večstransko pomembno delo *Tradicijska sodobnost* s podnaslovom *Janče - zeleni prag Ljubljane* Saše Poljak Istenič iz Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

Avtorica se je obravnave tradicije v današnjem času lotila na primeru Janč, predvsem je bila pozorna na transformacijo nekdanjih šeg in navad ob kmečkih delih, kot so košnja, žetev, metje prosa, ličkanje koruze, teritev lanu itn. Janško območje je za raziskavo in vzorec vzela zato, ker je to izrazito kmečko območje del Mestne ob-

čine Ljubljana, ki ga je s svojimi programi pospeševanja in s programom Celostni razvoj podeželja in obnove vasi od vsega svojega podeželja, ki obsega kar dve tretjini občinskega ozemlja, najuspešneje in najučinkoviteje preoblikovala. Zato je tudi prepletanje tradicije s sodobnostjo ter lokalnega v globalnem zelo izrazito. Tako je morala nujno premišljati o pomenu podeželja za mesto in nasprotno, pa tudi o spremenjeni vlogi obeh, saj podeželje mesta ne oskrbuje le s hrano in drugimi potrebščinami, marveč ponuja večkrat za mestno prebivalstvo nostalgичno ohranjanje tradicije ter nacionalne in lokalne identitete.

Kot etnologinji in kulturni antropologinji so ji bile Janče in sosednje vasi podlaga za temeljito premišljanje o veliko širših temah, kot so: kaj je sploh tradicija, dediščina in še kakšen termin se najde, kaj so ritualne prakse in katere so spremljale nekdanja kmečka opravila, kateri cerkveni prazniki so povezani s kmečkim delom, katere vrednote lahko pripišemo tradiciji, kako ta vpliva na identiteto skupnosti, v kakšnih oblikah se tradicija uporablja kot strategija, pri čemer so v ospredju podeželski in dediščinski turizem, folklorizem in še kaj. Vse te pojme seveda na podlagi tuje in domače literature strokovno razloži in utemelji. Prav tako opozarja na nesmiselne delitve dediščine, najprej na naravno in kulturno, te pa še na materialno, duhovno in živo, saj so po definiciji Janeza Bogataja vse le dediščina brez drugih označevalcev. Po avtoričini oceni se je takšna shematična delitev izoblikovala z razvojem različnih varstvenih ustanov, ki s tem tudi določajo, katero dediščino je treba ohranjati, in definirajo, kdo dediščino lahko zastopa in

govori o njej, s tem pa pravzaprav upravljajo s preteklostjo, medtem ko so nosilci ali lastniki dediščine iz tega procesa izključeni. Zato je tradicija, ugotavlja Poljak Isteničeva, najprej politična kategorija, ki jo s pozicije moči postavlja država, pravna kategorija, ker jo urejajo državni ali mednarodni akti, vse bolj pa postaja ekonomska kategorija, še posebej v idealiziranem podeželskem in dediščinskem turizmu.

Območje Janč je z načrtnim razvojem kmetijstva, zlasti pridelavo sadja, ki ga prodajajo ob Sadni cesti ter na množično obiskanih jagodnih in kostanjevih nedejljah, dober zgled uporabe različnih tradicionalnih praks v ekonomske namene. Ne le prikaz kmečkih opravil v rekonstruirani nekdanji obliki, marveč tudi nakup izdelkov, privabljata množice, zaradi česar se območje gospodarsko krepi, ljudje se ne izseljujejo, marveč priseljujejo, različne ritualne prakse in prazniki, povezani s kmečkim delom, imajo pomembno vlogo pri soustvarjanju lokalne zavesti, pri socialnem povezovanju z ruralnim okoljem in pri ohranjanju kulturne krajine.

Tradicijska sodobnost Saše Poljak Istenič je sicer precej zahtevno branje, ki pa si zasluži prostor ne le na policah znanstvenih kolegov, marveč vseh, ki se ukvarjajo z razvojem podeželja ali turizmom.

¹ Besedilo je bilo pod naslovom »Prepletanje tradicije s sodobnostjo« predvajano na Radiu Slovenija, Program Ars, 26. 6. 2014 (op. ur.).